

An aerial photograph of a coastal landscape. In the foreground, there is a dense forest of green pine trees. Beyond the forest, a large area of white sand dunes is visible, interspersed with patches of green vegetation and small ponds. The dunes lead to a sandy beach and the blue sea in the background under a clear sky.

Natura 2000 - Handleplan

Dueodde

Natura 2000-område nr. 188
Habitatområde H164

Kolofon

Titel: Natura 2000-handleplan for Dueodde

Udgiver: Bornholms Regionskommune
Ullasvej 23
3700 Rønne
www.brk.dk

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk

År: 2012

Forsidefoto: Bornholms Regionskommune

ISBN nr.: 978-87-7279-410-5

Må citeres med kildeangivelse

Indholdsfortegnelse

Kolofon	2
Indholdsfortegnelse.....	3
Baggrund.....	4
Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan	5
Mål for planperioden.....	7
Forventede metoder og forvaltningstiltag	9
Prioritering af den forventede forvaltningsindsats.....	12
Forventet effekt	13
Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag.....	14
Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere	15
Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur	16
Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.....	17
Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.	19
Bilag 6: Strategisk Miljøvurdering	22
Bilag 7: Høringsperiode og svar.	22

Baggrund

Der er udarbejdet statslige Natura 2000-planer for 246 Natura 2000-områder, som kan findes her: [Natura 2000-plan](#).

Denne handleplan er en udmøntning af Natura 2000-plan for område nr. 188 Dueodde.

Handleplanen er udarbejdet af Bornholms Regionskommune og Naturstyrelsen.

Bornholms Regionskommune er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører kommunens geografiske område på land og kystnære områder - bortset fra skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Kommunen skal sikre gennemførelse for sit område inden udgangen af år 2015.

Naturstyrelsen er ansvarlig for de dele af handleplanen, der vedrører de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Naturstyrelsen sikrer gennemførelse af disse dele af handleplanen inden udgangen af år 2021.

Bornholms Regionskommune er offentlig lodsejer og gennemfører Natura 2000-planen for egne arealer direkte i sin drifts- og plejeplan. Dette gælder dog kun for arealer med skovnaturtyper, idet kommunen har valgt at lade sine arealer med lysåbne naturtyper indgå i denne kommunale handleplan sammen med private lysåbne naturtyper, som kommunen også er handleplanmyndighed for. Der er resumé af Bornholms Regionskommunes egen drifts- og plejeplan for skovnatur i bilag 4. Herudover indgår denne drifts- og plejeplanlægning for offentlige arealer kun i handleplanens bilag 2.

Handleplanen er udarbejdet med hjemmel i miljømålsloven (lovbekendtgørelse nr. 932 af 24/9 2009), bekendtgørelse nr. 1117 af 25/11 2011 om kommunalbestyrelsernes Natura 2000-handleplaner og bekendtgørelse nr. 1116 af 25/11 2011 om tilvejebringelse af Natura 2000-skovplanlægning.

Det fremgår af lovgivningen:

- at en handleplan skal indeholde:
 - en prioritering af handleplan-myndighedens forventede forvaltningsindsats i planperioden
 - en angivelse af mål og forventet effekt for de enkelte aktiviteter
 - de forventede metoder og forvaltningstiltag, som handleplan-myndigheden vil tage i brug for at forbedre naturtilstanden eller fastholde gunstig bevaringsstatus
- at en handleplan ikke må stride imod retningslinjer fastsat i den statslige Natura 2000-plan.
- at en handleplan skal være så konkret, at dens gennemførelse kan vurderes. Dog må handleplanen ikke foregribe det præcise indhold af de aftaler eller afgørelser, der træffes i forhold til den enkelte lodsejer i forbindelse med gennemførelse af handleplanen.

Alle myndigheder skal i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt lægge Natura 2000-planen og -handleplanen til grund.

I handleplanen anvendes en række Natura 2000-begreber m.m., som er defineret nærmere i bilag 5.

Sammendrag af den statslige Natura 2000-plan

for Natura 2000-område nr. 188 Dueodde.

Hele planen kan ses på

http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/Natura2000/Natura_2000_planer/Se_Planerne/126_246/188_Dueodde.htm

Områdebeskrivelse

NATURA 2000-området ligger på det sydøstligste punkt af Bornholm og dækker ca. 253 ha. Klitterne ved Dueodde er flyvesand aflejret af havet. Sandflugt fra området blev ligesom mange andre steder i landet et temmelig stort problem i 1500-1800-tallet.

I 1861 blev området solgt til de omkringliggende gårde med påbud om, at man tilplantede arealet med skov for at dæmpe sandflugten. I 1930'erne var store dele af klitlandskabet plantet til, og man fredede derfor i 1936 140 ha for at bevare de sidste åbne områder. I 1967 fredede man yderligere 640 ha for at sikre de naturhistoriske værdier i området og samtidig give mulighed for sommerhusbyggeri på særligt afgrænsede arealer og for at åbne de store sammenhængende strand- og klitarealer for offentligheden. Dueodde præges i dag af store åbne klitter vekslende med fyrreskov, klitlavninger og lyng- og revlingklædte bakker.

Vigtigste naturværdier

Området er udpeget af hensyn til 8 naturtyper, blandt andet grå/grøn klit (2130), skovklit (2180), klithede (2140), klitlavning (2190) og tørvelavning (7150).

Der findes mange sjældne og karakteristiske plantearter i området så som Liden Ulvefod, Rundbladet Soldug og Kongebregne, ligesom der yngler flere slags padder og findes mange fuglearter såvel ynglende som trækkende. Der findes dog ikke arter på udpegningsgrundlaget.

Trusler mod områdets naturværdier

Der er foretaget en tilstandsvurdering for de fleste af områdets naturtyper, og truslerne mod udpegningsgrundlaget er registreret.

Mange af de naturtyper, som området er udpeget for at beskytte, vurderes at være påvirket af atmosfærisk kvælstofdeponering (eutrofiering). Flere steder er der problemer som følge af tilgroning ligesom invasive arter er en trussel for naturværdierne flere steder i området.

Målsætning

Den overordnede målsætning for området er, at Dueodde skal udgøre et naturområde med en sammenhængende natur af god kvalitet. Arealerne med grå/grøn klit og klithede udvides om muligt, og der skabes sammenhæng mellem områderne.

Indsats

Oversigt over væsentlige indsats til gennemførelse af denne plan:

Indsats	Stort omfang	Mindre omfang	Undersøges nærmere	Ikke anvendt
Rydning, fjernelse af uønsket opvækst Herunder bekæmpelse af invasive arter	x			
Forbedring af hydrologi Fx ved at standse dræning, genoprette vandløb, fjerne diger			x	
Ekstensiv drift Fx indførelse eller opretholdelse af græsning, høslet mm.				x
Sikring af arealer Sikring af natur der ikke pt. er beskyttet (fx stenrev og skovnatur)				x
Reducere forstyrrelser Fx færdsel, sejlads og jagt				x
Forbedring/sikring af levesteder Fx ved etablering af vandhuller, sikring af redetræer eller større fouragerings- eller yngleområder				x

Indsatsen vil helt overvejende dreje sig om sikring af og/eller genindførelse af lysåbne forhold ved rydning af opvækst samt gennemførelse af indsats over for invasive plantearter. Arealerne med klithede og grå/grøn klit søges udvidet.

Mål for planperioden

(Natura 2000-planens indsatsprogram)

Natura 2000-planens indsatsprogram er bindende retningslinjer for handleplanen i første planperiode, og anvendes derfor som handleplanens mål. Dette indsatsprogram skal være gennemført med udgangen af år 2015, dog år 2021 for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer. Indsatsprogrammet vedrører alene naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, jf. bilag 1.

Indsatsprogrammet er på side 17 i [Natura 2000-planen](#).

Her er et sammendrag af Natura 2000-planens indsatsprogram:

Naturtyper:

- De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje.
- Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi i klitlavning (2190) og tørvelavning (7150). Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyper bl.a. skovklit (2180), og disse steder sikres den for skovnaturtypen mest hensigtsmæssige hydrologi.
- Vandløb med vandplanter sikres gode fysiske og kemiske forhold samt kontinuitet.
- Skovnaturtyperne sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje eller udlægges i særlig tilfælde til urørt skov.
- Kyst og strandsumpes frie dynamik sikres.
- Invasive arter bekæmpes ud fra en faglig vurdering, og deres spredning forebygges.
- Klithede (2140) og grå/grøn klit (2130) søges udvidet.
- Skovklit (2180) sikres. Der kan dog være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.

Indsatser som forventes gennemført via anden planlægning end handleplanen:

Husdyrgodkendelsesloven:

Reduktion af kvælstofdeposition fra luften på områdets naturtyper sker ved administration af husdyrgodkendelsesloven.

Vandplanen:

I Natura 2000-planlægningen er der som udgangspunkt lagt til grund, at vandplanlægningen i sig selv vil medføre en forbedret vandkvalitet og mere naturlig hydrologi. De generelle virkemidler i vandplanen vil reducere tilførslen af næringsstoffer til overfladevande generelt. Der er herudover ikke i vandplanen konkrete indsatskrav, som påvirker dette Natura 2000-område.

Offentlig drifts- og plejeplan:

En meget lille del af Natura 2000-området og de kortlagte naturtyper er ejet af Bornholms Regionskommune. Det drejer sig om 2,9 ha med kortlagte skovnaturtyper og 0,3 ha med lysåbne naturtyper. Bornholms Regionskommune udarbejder selv Natura 2000-plejeplan for sit areal med skovnaturtyper, mens arealet med lysåbne naturtyper indgår i denne kommunale handleplan sammen med private lysåbne naturtyper, som kommunen også er handleplanmyndighed for. Der er et resumé af den kommunale plejeplan for skov i bilag 4.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Her angives de metoder og forvaltningstiltag, som forventes at skulle anvendes for at opfylde handleplanens mål (Natura 2000-planens indsatsprogram). Der angives dog *ikke* metoder og forvaltningstiltag for offentlige arealer, hvor lodsejerne selv udarbejder drifts- og plejeplaner for at gennemføre Natura 2000-planen. Der henvises til resuméerne af denne offentlige drifts- og plejeplanlægning i bilag 4.

Den konkrete indsats på et areal forventes i stort omfang udmøntet ved, at lodsejeren søger om tilskud fra en række særlige tilskudsordninger under Landdistriktsprogrammet. For nærmere information henvises til [NaturErhvervsstyrelsen](#) og – for skovbevoksede arealer – til [Naturstyrelsen](#).

De forventede metoder og forvaltningstiltag angives for naturtyperne på udpegningsgrundlaget, jf. bilag 1. Hovedparten af arealet med naturtyper er kortlagt, og kan ses på hjemmesiden [PRIOR](#). Der er medtaget et skøn over omfanget af de enkelte metoder og forvaltningstiltag for disse kortlagte arealer, herunder et skøn over omfanget af igangværende indsatser, der bidrager til at gennemføre handleplanens mål.

Arealer angivet i tabel 1 er potentielle bruttoarealer, der vil blive undersøgt nærmere i planperioden med henblik på at vurdere gennemførlighed. Indsatsens præcise omfang i planperioden vil bero på en biologisk, teknisk og økonomisk vurdering og vil sikre Natura2000-planens målopfyldelse ved at:

- Arealer med disse naturtyper indenfor Natura2000-området ikke går tilbage
- Tilstanden samlet set ikke forringes i denne planperiode.

Beskrivelse af de enkelte metoder og forvaltningstiltag:

Rydning af uønsket opvækst

På lysåbne naturtyper kan der være behov for at rydde træer og buske. Det drejer sig i dette område om følgende naturtyper: grå/grøn klit (2130), klithede (2140), klitlavning (2190) og tørvelavning (7150). Der skønnes at være behov for (pletvis) rydning af opvækst på op til 9,4 ha af de kortlagte naturtyper. Der foregår i dag rydning på ca. 0 ha af disse.

Sikring af skovnaturtyper

Det fremgår af Natura 2000-planens indsatsprogram, at ”skovnaturtyper sikres”. Det vil primært ske ved at sikre en skovnaturtypebevarende drift og pleje - se bilag 5. Der skønnes at være behov for, at i størrelsesordenen 6,5 ha omfattes af en skovnaturtypebevarende drift og pleje, hvoraf 0 ha skønnes allerede at være beskyttet på denne måde. I særlige tilfælde er der behov for at udlægge arealer med skovnaturtyper til urørt skov. Det drejer sig primært om arealer, som i forvejen har haft minimal eller ingen hugst. Der skønnes at være behov for, at 0 ha udlægges til urørt skov.

Forbedring af hydrologi

Det fremgår af Natura 2000-planens indsatsprogram, at der skal ”sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi” i naturtyperne klitlavning (2190) og tørvelavning (7150) samt eventuelt skovklit (2180). Dette mål skønnes allerede at være opfyldt for de pågældende naturtyper, hvorfor der ikke gøres nogen indsats for hydrologi i området.

Bekæmpelse af invasive arter

Ifølge Natura 2000-planen er de invasive arter mossen stjerne-bredribbe (*Campylopus introflexus*) og rynket rose registreret i området. Det fremgår af Natura 2000-planens indsatsprogram, at ”invasive arter bekæmpes ud fra en faglig vurdering, og deres spredning forebygges”. Rynket rose er registreret på arealer i den vestlige del af området, og der skønnes at være behov for bekæmpelse af denne på 0-1 ha. Mossen stjerne-bredribbe vurderes af Naturstyrelsen således: ”Arten kan kun meget vanskeligt bekæmpes til acceptabelt niveau lokalt og næppe udryddes lokalt”¹, og Naturstyrelsen har i øjeblikket ingen forslag til egnede bekæmpelsesmetoder, ligesom der ikke er udarbejdet nogen indsatsplan for bekæmpelse af arten. Bornholms Regionskommune skønner, at det på nuværende tidspunkt ikke er muligt at bekæmpe arten, men vil igangsætte bekæmpelse, hvis det efter en faglig vurdering skønnes muligt.

I tabel 1 angives de forventede metoder og forvaltningstiltag. Tabellen er inddelt i 3 grupper:

- Lysåbne naturtyper, inkl. sø- og vandløbsnaturtyper (se bilag 5)
- Skovnaturtyper (se bilag 5)
- Ny habitatnatur (dvs. forventede udvidelser af naturtyperne)

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for naturtyperne

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Lysåbne naturtyper:			
Rydning af uønsket opvækst	Ca. 0 ha	Op til 9,4 ha	Op til 9,4 ha
Forbedring af hydrologi	0 ha	0 ha	0 ha
Bekæmpelse af invasive arter	Ca. 0 ha	0-1 ha	0-1 ha
Skovnaturtyper:			
<i>Skov med fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	0 ha	Op til 6,5 ha	Op til 6,5 ha
Urørt skov	0 ha	0 ha	0 ha
Forbedring af hydrologi	0 ha	0 ha	0 ha
<i>Skov uden fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	-	-	-
Urørt skov	-	-	-
Forbedring af hydrologi	-	-	-
Ny habitatnatur*:			
Udvidelser af naturtyper	Ca. 20 ha	Øges ikke yderligere	Op til 20 ha

* I bilag 3 er der et kort, som viser potentielle områder for ny habitatnatur.

Særligt for lysåbne naturtyper:

¹ Dansk Sortliste over invasive arter: <http://www.naturstyrelsen.dk/Naturbeskyttelse/invasivearter/Arter/Sortlisten/>

- Igangværende indsats: Dækker indsats, som Bornholms Regionskommune enten selv udfører, eller som kommunen har viden om bliver udført af andre, samt arealer omfattet af en aftale om pleje af græs- og naturarealer (tidligere MVJ) i hele eller dele af planperioden.
- Behov for ny indsats: dækker det samlede behov fratrukket igangværende indsats. Det samlede behov er opgjort for hvert forvaltningstiltag ud fra følgende kriterier:
 - Rydning af uønsket opvækst: arealer registreret med kronedække på 10-25% og opefter (ved-vegetation i kategori 3-4) suppleret med en konkret vurdering ud fra kommunens kendskab til arealerne.
 - Forbedring af hydrologi: arealer registreret med hydrologi-afvanding i kategori 3-4, som svarer til, at afvanding medfører sommerudtørring og begyndende tilgroning til udbredt tørlægning. Dette dog kun for fugtige-våde naturtyper, hvor en indsats for at forbedre hydrologien er omfattet af Natura 2000-planens indsatsprogram.
 - Bekæmpelse af invasive arter: et skøn ud fra Natura 2000-planens informationer samt konkret viden om området.
- Generelt kan plejebestanden på lysåbne naturtyper være undervurderet pga. den kortlægningsmetode, der er anvendt ved kortlægning. Således kan der være plejebestanden på et areal, som er kortlagt f.eks. som 50 % hede i mosaikstruktur, mens "alt det indimellem" ikke opfylder kriterierne eller ikke er kortlagt som en habitatnaturtype. I sådanne tilfælde vil plejebestanden reelt være større end arealet af den kortlagte naturtype alene, idet hele arealet nødvendigvis må plejes.

Særligt for skovnaturtyperne:

- ❖ For skovnaturtyperne i området gælder, at det kun er fredskovspligtige arealer, som på nuværende tidspunkt er kortlagt. Således er tilstanden kun vurderet for fredskovspligtige skovnaturtyper.
- ❖ Igangværende indsats
Dækker skovarealer, der i hele planperioden er beskyttet ved skovlovsaftale, fredning eller lignende. I særlige tilfælde kan der være behov for en supplerende beskyttelsesindsats.
- ❖ Reduktion af arealet med skovnaturtyper
I forbindelse med udvidelser af de prioriterede naturtyper 2130 Grå/grøn klit og 2140 Klithede kan der forekomme reduktioner i arealet med 2180 Skovklit. Veludviklede forekomster af naturtypen skovklit skal som hovedregel bevares.

Ny habitatnatur

Bilag 3 angiver potentiel ny habitatnatur i området. Kommunen foretager allerede en indsats og som følge af Grøn Vækst aftalen samt økonomiaftalen mellem KL og staten for 2013 ses der derfor ikke mulighed for i denne planperiode at udvide arealet yderligere.

Prioritering af den forventede forvaltningsindsats

I første planperiode gælder indtil videre den med Grøn Vækst afledte nationalpolitiske præmis om frivillighed i Natura2000-indsatsen, hvilket også er baggrunden for økonomiaftalen for 2013 mellem regeringen og KL, der lægger de økonomiske rammer for den kommunale Natura2000-indsats.

Indsatsen i 1. planperiode skal standse tilbagegangen for naturtyper og arter på udpegningsgrundlaget. I Natura 2000-planen er dette mål udmøntet i fire sigtelinjer:

1. Sikring af tilstanden af eksisterende naturarealer og arter
2. Sikring af de små naturarealer
3. Sikring af naturtyper og levesteder som ikke er beskyttede
4. Indsats for truede naturtyper og arter

De fire sigtelinjer lægger niveauet for den indsats, som handleplanmyndighederne skal gennemføre, og er udtryk for den nationale prioritering i 1. planperiode.

Her beskrives de dele af indsatsprogrammet, som handleplanmyndighederne forventes at gennemføre med særligt fokus og tidligt i planperioden:

Lysåbne naturtyper:

- De lysåbne naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje ved rydning af opvækst
- Klithede (2140) og grå/grøn klit (2130) søges udvidet

Skovnaturtyper:

- Skovklit (2180) sikres ved en skovnaturtypebevarende drift og pleje.

Forventet effekt

Her beskrives den forventede naturmæssige effekt ved at gennemføre de enkelte aktiviteter. Den faktiske naturmæssige effekt for naturtyper og arter vil løbende blive fulgt i det nationale overvågningsprogram, NOVANA.

Lysåbne naturtyper:

Rydning af uønsket opvækst

I forbindelse med pleje af lysåbne arealer vil det ofte være nødvendigt at foretage en rydning af buske og træer. Det vil typisk være arealer, hvor græsning eller slåning har været enten utilstrækkelig eller helt opgivet, og der har indfundet sig uønsket opvækst af træer og buske. Det kan f.eks. være birk på lavbundsarealer i klitnaturtyperne. Rydningen sikrer, at den flora og fauna, der trives med lysåbne forhold, ikke skygges bort. Det er vigtigt, at det ryddede opvækst fjernes for at skabe gode vækstbetingelser for den lysåbne vegetation.

Ved rydning af arealer med stort potentiale for at udvikle ny habitatnatur vil den vegetation, der er karakteristisk for naturtypen få mulighed for at indfinde sig. Det gælder særligt for tidlige tilgroningsstadier af naturtyperne.

Bekæmpelse af invasive plantearter

Invasive plantearter er arter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker vores hjemmehørende arter negativt ved at sprede sig aggressivt på bekostning af de øvrige arter i naturtypen. Det er f.eks. rynket rose. Bekæmpelsen sker ud fra en faglig vurdering ift. den enkelte invasive arts biologi og den naturtype, den har etableret sig i. Den invasive art bekæmpes, så etablerede bestande fjernes og den videre spredning af arten forhindres. Det kan ske ved græsning med husdyrarter, der spiser planterne, gentagen slåning, som stresser planten og forhindrer dens videre udvikling, eller ved opgravning af den pågældende plante. Den samlede effekt vil være, at udbredelsen og spredningen af de invasive arter begrænses. Som beskrevet tidligere under ”*Forventede metoder og forvaltningstiltag*” skønnes det dog på nuværende tidspunkt ikke muligt at bekæmpe den invasive mos stjerne-bredribbe i nogen væsentlig grad,

Skovnaturtyper:

Skovnaturtypebevarende drift og pleje

Med den *skovnaturtypebevarende drift og pleje* beskyttes skovnaturtypen mod gødskning, sprøjtning og yderligere afvanding. I nogle tilfælde etableres mere naturlige vandstandsforhold. Der sikres nogle af de naturmæssigt vigtige strukturer, f.eks. vedvarende skovdække, en vis andel uforstyrret jordbund, hule og døde træer. De karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes, og invasive arter kan bekæmpes. Den samlede forventede effekt er en sikring af skovnaturtypen.

Ny habitatnatur:

Den ny habitatnatur skal typisk sammenbinde små, fragmenterede forekomster af naturtyperne og/eller udvide arealet af truede naturtyper. Hvis udvidelserne sker på arealer med et stort potentiale for genskabelse af naturtyper, vil der med den nødvendige indsats og pleje kunne udvikles ny habitatnatur over tid. Det kan f.eks. være arealer, der tidligere har rummet naturtypen og som ligger i nær tilknytning til eksisterende arealer med naturtypen. Hvis udvidelsen derimod foregår på områder der ikke tidligere har været natur, må udviklingen mod habitatnatur af høj kvalitet forventes at tage væsentlig længere tid.

Bilag 1: Naturtyper og arter på udpegningsgrundlag

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 188:

Naturtyper:

Naturtypenr.	Naturtype	Handleplan-myndighed		I alt
		Bornholms Regionskommune	Naturstyrelsen	
2110	Forklit			<i>ej kortlagt</i>
2120	Hvid klit			<i>ej kortlagt</i>
2130	Grå/grøn klit	23,0 ha		
2140	Klithede	8,6 ha		
2180	Skovklit	-**	6,5 ha	
2190	Klitlavning	4,6 ha		
3260	Vandløb			<i>ej kortlagt</i>
7150	Tørvelavning	1,1 ha		
I alt*		37,2 ha	6,5 ha	43,7 ha

* Omfatter ikke offentlige arealer, hvor ejeren gennemfører Natura 2000-planer i egne drifts- og plejeplaner.

** For skovnaturtyperne i området gælder, at det kun er fredskovspligtige arealer, som på nuværende tidspunkt er kortlagt. Således er tilstanden kun vurderet for fredskovspligtige skovnaturtyper.

Arter:

Der er ingen arter på udpegningsgrundlaget.

Bilag 2: Fordeling af indsats mellem handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere

I Natura 2000-planens indsatsprogram er der retningslinjer, hvor der er behov for en nærmere afklaring af, hvem der følger op på retningslinjerne. Det drejer sig om følgende retningslinjer:

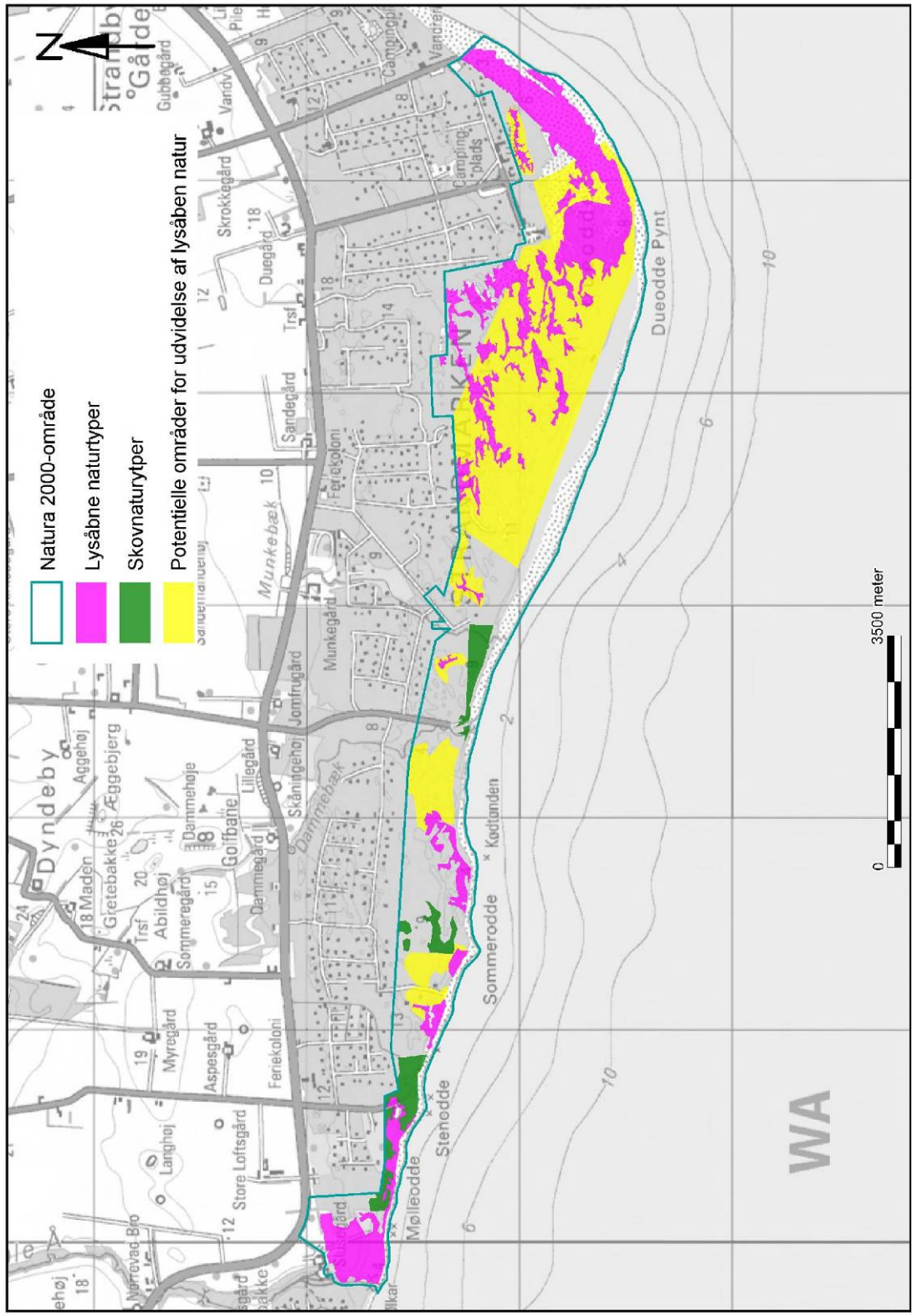
- Klithede (2140) og grå/grøn klit (2130) søges udvidet.

Det kan både være handleplan-myndigheder og offentlige lodsejere, der skal følge op på disse retningslinjer. Der er udover Bornholms Regionskommune, som selv er handleplanmyndighed, ingen offentlige lodsejere i området.

Der er aftalt følgende opgavefordeling mellem handleplan-myndighederne i Natura 2000-området:

	Handleplan-myndighed		Total
	Bornholms Regionskommune	Naturstyrelsen	
Udvidelse af naturtyper, ny indsats	Ca. 30-55 ha	0 ha	Ca. 30-55 ha

Bilag 3: Kort med kortlagte naturtyper samt potentielle områder for ny habitatnatur

Bilag 4: Resumé af offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner

Resumé af plejeplan for Bornholms Regionskommunes arealer med skovnaturtyper i Natura 2000-område 188 Dueodde.

Bornholms Regionskommune ejer ca. 8,1 ha af området i alt 253 ha. På kommunens arealer er der kortlagt ca. 2,9 ha med skovnaturtyper og ca. 0,3 ha med lysåbne naturtyper (se Figur 1). Kommunens plejeplan *vedrører de ca. 2,9 ha med skovnaturtyper*. Kommunen har for de lysåbne naturtyper valgt *ikke* at udarbejde en egen plejeplan men at lade dem indgå i den kommunale handleplan for området sammen med de private arealer med kortlagte lysåbne naturtyper.

Hele kommunens areal med skovnaturtyper er kortlagt som skovnaturtype 2180 skovklit. Natura 2000-planens mål er, at denne skovtype i området sikres, og at den sikres den bedst mulige hydrologi, hvis der er behov for dette.

Figur 1: Oversigt over Natura 2000-område 188 Dueodde og Bornholms Regionskommunes arealer i området. Med grøn og pink farve er markeret de i alt 3,2 ha med kortlagte habitatnaturtyper på kommunens arealer. Denne plejeplan vedrører dog kun arealerne med skovnaturtyper.

Forventede metoder og forvaltningstiltag

Kommunens skovarealer i området henligger i dag i praksis som urørt skov. Det vil sige, at der sker på arealerne:

- Ingen skovdrift
- Ingen fjernelse af levende eller døde træer
- Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse
- Ingen forstyrrelse af jordbunden
- Ingen oprensning eller nygravning af grøfter

Den igangværende ”drift” af skovene vil fortsætte, og der skønnes derfor ikke at være behov for nogen yderligere indsats.

Tabel 1: Forventede metoder og forvaltningstiltag for skovnaturtyper ejet af Bornholms Regionskommune

Forventede metoder og forvaltningstiltag	Skøn over omfanget af:		
	Igangværende indsats	Behov for ny indsats	Samlet indsats
Skovnaturtyper:			
<i>Skov med fredskovspligt:</i>			
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	Ca. 0 ha	Ca. 0 ha	Ca. 0 ha
Urørt skov	Ca. 2,9 ha	Ca. 0 ha	Ca. 2,9 ha
Forbedret hydrologi	Ca. 0 ha	Ca. 0 ha	Ca. 0 ha

Bilag 5: Forklaring af Natura 2000-begreber m.m.

Begreb	Forklaring
Natura 2000	Natura 2000 er et netværk af områder i EU med særligt værdifuld natur. Natura 2000 er en samlebetegnelse for habitatområder og fuglebeskyttelsesområder. I Danmark tales om internationale naturbeskyttelsesområder, som også rummer Ramsarområder, og består af et eller flere af disse særligt udpegede områder. Natura 2000-områderne kan ses i Danmarks Miljøportal . Der er mere information om Natura 2000 på Naturstyrelsens hjemmeside
Udpegningsgrundlag	Udpegningsgrundlaget er en fællesbetegnelse for de arter og naturtyper, som findes indenfor et internationalt beskyttelsesområde og som er omfattet af listerne i habitatdirektivet eller fuglebeskyttelsesdirektivet, som forudsætter udpegningsgrundlag af beskyttelsesområder. Du kan finde udpegningsgrundlag her: Udpegningsgrundlag .
Naturtyper	Naturtyperne er defineret nærmere i " Habitatbeskrivelser, årgang 2010 ". Endvidere er alle danske naturtyper beskrevet på Naturstyrelsens hjemmeside .
Lysåbne terrestriske naturtyper	I Danmark er der 35 lysåbne terrestriske naturtyper: 1210 (Enårig vegetation på strandvolde) , 1220 (Flerårig vegetation på stenede strande) , 1230 (Klinter eller klipper ved kysten) , 1310 (Vegetation af kveller eller andre enårige strandplanter) , 1320 (Vadegræssamfund) , 1330 (Strandenge) , 1340 (Indlands-strandenge) , 2110 (Begyndende klitdannelser) , 2120 (Hvide klitter og vandremiler) , 2130 (Stabile kystklitter med urtevegetation) , 2140 (Stabile kalkfattige klitter med <i>Empetrum nigrum</i>) , 2160 (Kystklitter med havtorn) , 2170 (Kystklitter med gråris) , 2190 (Fugtige klitlavninger) , 2250 (Kystklitter med enebær) , 2310 (Indlandsklitter med lyng og visse) , 2320 (Indlandsklitter med lyng og revling) , 2330 (Indlandsklitter med åbne græsarealer med sandskæg og hvene) , 4010 (Våde dværgbusksamfund med klokkelyng) , 4030 (Tørre dværgbusksamfund (heder)) , 5130 (Enebærkrat på heder, overdrev eller skrænter) , 6120 (Tørketålende græsvegetation på kalkrig jordbund) , 6210 (Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund) , 6230 (Artsrige overdrev) , 6410 (Tidvis våde enge) , 6430 (Bræmmer med høje urter) , 7110 (Aktive højmoser) , 7120 (Nedbrudte højmoser) , 7150 (Lavninger på tørv med <i>Rhynchosporion</i>) , 7210 (Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe) , 7220 (Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand) , 7230 (Rigkær) , 7140 (Overgangstyper af moser og hængesæk) , 8220 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter) , 8230 (Indlandsklipper af kalkfattige bjergarter med pionerplantesamfund) .
Sø- og vandløbsnaturtyper	I Danmark er der 7 sø- og vandløbsnaturtyper: 3110 (Kalk- og næringsfattige søer og vandhuller) , 3130 (Ret næringsfattige søer og vandhuller) , 3140 (Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger) , 3150 (Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter) , 3160 (Brunvandede søer og vandhuller) , 3260 (Vandløb med vandplanter) , 3270 (Vandløb med tidvis blottet mudder med enårige planter) .
Skovnaturtyper	I Danmark er der 10 skovnaturtyper: 2180 (Skovklit) , 9110 (Bøg på

	mor), 9120 (Bøg på mor med kristtorn) , 9130 (Bøg på muld) , 9150 (Bøg på kalk) , 9160 (Ege-blandskov) , 9170 (Vinteregeskov) , 9190 (Stilkege-krat) , 91D0 (Skovbevokset tørvemose) , 91E0 (Elle- og askeskov) .
Kortlægning	<p>Under forarbejdet til Natura 2000-planerne er en række naturtyper kortlagt ved en fysisk gennemgang af habitat-områderne. Naturtyperne er afgrænset og identificeret, og der er registreret oplysninger om struktur og artsindhold på arealerne. De kortlagte områder kan f.eks. findes på PRIOR.</p>
Tilstandsklasse	<p>Tilstandsklassen er udtryk for naturkvaliteten af den enkelte kortlagte naturtype. Tilstandsklassen er beregnet på baggrund af strukturindikatorer og artsdata, som er indsamlet ved kortlægningen. Ud fra strukturindikatorerne beregnes et strukturindeks, og tilsvarende beregnes et artsindeks ud fra de indsamlede artsdata. Hver især fortæller de to indeks noget om de aktuelle livsvilkår og den seneste historie på arealet. Tilstanden er en sammenvejning af de to indeks.</p> <p>Der er 5 tilstandsklasser:</p> <ol style="list-style-type: none"> I. Høj tilstand II. God tilstand III. Moderat tilstand IV. Ringe tilstand V. Dårlig tilstand <p>De to øverste klasser I og II opfylder Habitatdirektivets krav til gunstig bevaringsstatus under forudsætning af, at der foreligger en prognose der siger, at arealet også i fremtiden vil kunne opretholde den høje eller gode tilstand.</p> <p>Tilstandsklasse (inkl. struktur- og artstilstand) for en kortlagt naturtype kan ses på PRIOR.</p>
Gunstig bevaringsstatus	<p>En naturtypes bevaringsstatus er gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - arealet med naturtypen i det naturlige udbredelsesområde er stabilt eller øges - den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for naturtypens opretholdelse, er til stede og vil være det fremover. - bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for naturtypen, er gunstig. <p>En arts bevaringsstatus anses for gunstig, når:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bestandsudviklingen viser, at arten på lang sigt vil opretholde sig selv - artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang eller vil blive mindsket - der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på lang sigt at bevare artens bestande
Natura 2000-plan	<p>Natura 2000-planen fortæller, hvordan man skal behandle hvert af de 246 Natura 2000-områder, så man stopper tilbagegangen for naturtyper og arter i det enkelte område. Natura 2000-planen indeholder en basisanalyse af områdets aktuelle naturtilstand og trusler, mål for naturtilstanden og et indsatsprogram. Natura 2000-plan kan findes på Naturstyrelsens hjemmeside.</p>
Natura 2000-handleplan	<p>Natura 2000-planen udmøntes i handleplaner. En kommune skal således udarbejde en handleplan for, hvordan Natura 2000-planen vil blive realiseret inden for kommunens geografiske område på land og kystnære områder. Kommunen skal efterfølgende sikre, at handleplanen gennemføres. På tilsvarende måde har Naturstyrelsen ansvaret for at udarbejde og gennemføre handleplaner for de</p>

	skovbevoksede, fredskovspligtige arealer.
Offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner	Offentlige lodsejere har mulighed for selv at udarbejde drifts- og plejeplan som opfølgning på en Natura 2000-plan. I Natura 2000-handleplanen skal der være resuméer af de offentlige lodsejeres drifts- og plejeplaner.
Invasive arter	Invasive arter dækker over plante- og dyrearter, der af mennesket er blevet flyttet fra en del af verden til en anden og her påvirker hjemmehørende arter negativt. Et almindeligt brugt eksempel er kæmpe-bjørneklo, som er ført til Danmark fra Kaukasus og nu giver problemer i eksempelvis moser, hvor den udkonkurrerer hjemmehørende plantearter.
Skovnaturtypebevarende drift og pleje	I Natura 2000-tilskudsordning for skov er den skovnaturtypebevarende drift og pleje defineret på følgende måde: Alle arealer omfattes af en basissikring med følgende indhold: <ul style="list-style-type: none"> • Vedvarende skovdække • Ved skovdrift skal de karakteristiske træarter for skovnaturtypen fremmes • Ved foryngelse skal der anvendes en naturvenlig foryngelse • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Uforstyrret jordbund på mindst 2/3 af arealet • Ingen øget afvanding • Bevaring af eksisterende dødt ved og træer med hulheder • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt Som minimum skal alle arealer i tilstandsklasse 1 omfattes af en supplerende sikring med én eller flere af følgende tiltag: <ul style="list-style-type: none"> • Bevaring af store træer til død og henfald • Bekæmpelse af invasive arter • Etablering af naturlige vandstandsforhold • Forberedelse til skovgræsning
Urørt skov	I Natura 2000-tilskudsordning for skov omfatter udlæg til urørt skov følgende restriktioner: <ul style="list-style-type: none"> • Ingen skovdrift • Ingen fjernelse af levende eller døde træer • Ingen gødskning, kalkning eller kemisk bekæmpelse • Ingen forstyrrelse af jordbunden

	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen oprensning eller nygravning af grøfter • Plejeret til handleplan-myndigheden til bekæmpelse af arter, der optræder invasivt
--	--

Bilag 6: Strategisk Miljøvurdering

Jævnfør lovbekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 om miljøvurdering (miljøvurderingsloven) skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, eller som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

Den foreliggende handleplans indhold er i vidt omfang baseret på Natura 2000-planens forslag til foranstaltninger. Da den konkrete handleplan ikke sætter nye rammer for fremtidige anlægstilladelser end det, der fremgår af Natura2000-planen, vurderes handleplanen ikke at være omfattet af lov om miljøvurdering af planer og programmer.

Bilag 7: Høringsperiode og svar.

Forslaget til Natura 2000-handleplan blev vedtaget af Teknik- og Miljøudvalget den 7. maj 2012 og sendt i offentlig høring i perioden 16. maj til 3. august 2012.

Der indkom bemærkninger til forslaget fra Friluftsrådet. Friluftsrådet bemærkninger er primært rettet mod at opfordre kommunen og Naturstyrelsen til fortsat at sikre friluftslivet muligheder i Natura2000-området uanset om der skal udlægges urørt skov samt at sikre formidling til borgerne om naturbeskyttelse og –pleje. Bemærkninger har ikke umiddelbart konsekvenser for handleplanens indhold, men vil om muligt blive søgt indarbejdet i kommunens drift af arealerne.

Naturstyrelsen bemærkede at kommunen jf Miljømålslovens § 46 a, stk. 4 er forpligtet til at gennemføre forslaget om udvidelser af naturtyper med 30-55 ha samt at der ikke kan ydes tilskud til klitnaturtyper i landdistriktsprogrammet.

Det medførte en række præciseringer om kommunernes forpligtelser fra KL. De er nu indskrevet i handleplanen og indsatsen for at skabe ny natur er arealmæssigt reduceret.

Kystdirektoratet meddelte desuden at de ikke havde bemærkninger til forslaget.

Den endelige handleplan er godkendt af Teknik- og Miljøudvalget den 8. november 2012.

Naturstyrelsen kan dog have foretaget ændringer frem til 1. december 2012.

Miljøministeriet
Naturstyrelsen